

SZAKDOLGOZAT

Kiss Zsófia

2025

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Szent István Campus
Vadgazdálkodási és Természetvédelmi Intézet
Vadgazda mérnök alapképzési szak

Csikónevelés Lókiképzés

Belső konzulens: Abayné Dr. Hamar Enikő
Egyetemi docens

intézete/tanszéke: Állattenyésztési Tudományok
Intézet

Állattenyésztés-technológiai és
állatjóléti Tanszék

Készítette: Kiss Zsófia

MATE Gödöllő
2025

Tartalomjegyzék

1.Bevezetés, Célkitűzés	1
2.Szakirodalmi áttekintés	2
2.1 Csikónevelés	2
2.2 Lókiképzés.....	7
3. Saját vizsgálatok és Eredmények.....	12
3.1 Saját vizsgálatok	12
3.2 Eredmények és értékelésük	13
3.3 Következtetések és javaslatok	29
4. Összefoglalás.....	32
Köszönetnyilvánítás.....	34
5. Irodalomjegyzék	35
Mellékletek.....	37
Függelékek.....	38

1.Bevezetés, Célkitűzés

A lóval való munka mindig is különleges kapcsolatot kívánt ember és állat között. A csikónevelés és a kiképzés folyamata összetett, türelmet, megértést és következetességet igényel, különösen akkor, ha nem ideális körülmények között nevelkedett, elhanyagolt vagy rossz tapasztalatokat szerzett lovakról van szó. Dolgozatom célja, hogy bemutassam, miként lehet ezekkel az állatokkal hatékonyan és eredményesen dolgozni, még akkor is, ha mások már lemondtak róluk. A ló kiképzése során kiemelt szerepe van a földmunkának, amely a szabadidomítás és a western szakág módszereiben is alapvető elemként jelenik meg. A földmunka nemcsak a ló fizikai fejlesztését szolgálja, hanem elősegíti a kommunikációt, az együttműködést és a kölcsönös bizalmat is. Már csikókorban nagy jelentőséggel bír, hiszen segíti a fiatal állatot abban, hogy megértse az ember elvárásait, és kezelhetőbbé váljon a későbbi kiképzési szakaszokban. Előfordul azonban, hogy ez a korai nevelési szakasz elmarad, vagy a ló rossz bánásmódban részesül. Ilyenkor a kiképzés különösen nagy kihívást jelent, hiszen nemcsak a fizikai, hanem a lelki egyensúlyt is helyre kell állítani. Dolgozatomban azt szeretném bemutatni, hogyan lehet a szabadidomítás és a western módszerek ötvözésével olyan kiképzési rendszert kialakítani, amely egyaránt fejleszti a ló fizikumát, viselkedését és személyiségét. Az így kialakuló harmonikus kapcsolat alapja a kölcsönös tisztelet, amely elengedhetetlen a sikeres munkához – legyen szó fiatal csikóról vagy elhanyagolt, korábban hibásan kezelt lóról. Céлом, hogy bemutassam: a csikónevelés folyamatát, hogy mit, kell tudnia egy csikónak, mit kell csinálni az újszülött csikóval, és hogyan kell tartani, valamint, takarmányozni az újszülött, majd a növendék csikót. Valamint azt, hogy a megfelelő szemlélet és a tudatosan felépített kiképzési folyamat segítségével minden ló képes fejlődni. Még azok is, amelyek a kezdeti életük során kevés figyelmet kaptak, új esélyt kaphatnak a bizalom és az együttműködés megteremtésére. E dolgozatban tehát a gyakorlatban is bemutatom, miként valósítható meg az ilyen lovakkal való közös munka, a szabadidomító és a western szemlélet összehangolásával. Nekem szerencsém volt a szakág és stílus kiválasztása során, mivel sokat volt lehetőségem megfigyelni Bársony mozgását, és már a kezdetektől nem félt a többi állattól sőt, természetes módon próbálta terelgetni őket. Ez a viselkedés mutatta, hogy alkalmas lehet a marhás munkára. Ekkor döntöttem el, hogy a western szakágon belül a cutting mellett teszem le a voksom. Szeretném megmutatni, hogy a lókiképzés során mekkora szerepe van a földmunkának, ami megkönnyíti és meghatározza a későbbiekben a közös munkát.

2.Szakirodalmi áttekintés

2.1 Csikónevelés

2.1.1 A csikó megérkezése, és tartása

1. Az ellés: Biztosítsunk tiszta és biztonságos és csendes környezetet minél nagyobb a hely annál jobb! Nyugodt környezetet kell biztosítani az elléshez, azonban távolról (akár kamerán keresztül) figyelni, és felismerni, ha valami rosszul megy, mivel gyors állatorvosi beavatkozásra lehet szükség. A kanca ideges, feszült, kólika tüneteket mutathat, elkezdődnek az összehúzódnások. Kiemelkedően fontos, hogy ilyenkor lehetőség szerint ne zavarjuk meg a kancát. A korai összehúzódnások során a csikó helyezkedik, hogy könnyen áthaladhasson a szülőcsatornán. Az első szakasz végén (ami egy óráig vagy tovább is tarthat) a kancának feküdnie kell, és eközben elfolyik a magzatvíze. A második szakasz legfeljebb 30 perc hosszú lehet, mivel az erős hasi összehúzódnások a csikót a szülőcsatorna felé tolják. Felfedezhetőek immár a csikó mellső lábai, az egyik kissé a másik előtt, aztán a feje. Miután a csikó hasa is kijött, a kanca és a csikó egy kicsit megpihen, miközben a csikó hátsó lábai még a kancában vannak, a köldökzsinór pedig ép, így a csikó több méhlepényi véráramláshoz jut. A csikó száját borító hártya általában elszakad az ellés közben, vagy a kanca tisztítja meg, lehetővé téve a légzést. Ha ez nem történik meg, akkor kell az emberi beavatkozás, és segíteni kell megtisztítani. Vagy a kanca, vagy a csikó, amelyik előbb feláll, elszakítja a köldökzsinórt. A köldökzsinórt a lehető leghamarabb fertőtlenítőszerrel kell kezelni. Ezután a méhlepény kilökődik. A legjobb esetben a csikó érkezését követően megtörténik, viszont előfordul, hogy tovább tart egy kicsit (Internet 2).

2. A csikó tartása: A csikó világrajövele után a legfontosabb feladat a megfelelő környezet biztosítása, amely elősegíti a gyors felállást, a szopási reflex kialakulását és a biztonságérzet megerősödését. A születés utáni első órákban kulcsfontosságú, hogy a kanca és csikója zavartalanul együtt legyenek, hiszen ekkor alakul ki közöttük a *kötődés* (Jo, 2010). Ez az időszak határozza meg a későbbi anya–utód kapcsolat minőségét, amely alapvető a csikó érzelmi stabilitásának és viselkedési biztonságának kialakulásában. A megfelelő tartási környezet kialakítása döntő jelentőségű mind a csikó fizikai, mind pszichés fejlődése szempontjából. A születést követő napokban a legideálisabb, ha a kanca és csikója egy jól szellőző, tágas, tiszta és száraz boxban helyezhető el. Szajkó et al. (2011) szerint a box mérete legalább 16 m² legyen, hogy a csikónak elegendő hely álljon rendelkezésére a felálláshoz és mozgáshoz, miközben a kanca is kényelmesen elfér. A megfelelő padlóburkolat, az almozás

minősége és a környezeti hőmérséklet egyaránt befolyásolja a csikó komfortérzetét és a betegségekkel szembeni ellenálló képességét. A kancával együtt töltött első időszakban a legfontosabb a zavartalan együttlét. A csikónak lehetőséget kell kapnia arra, hogy megszokja anyja közelségét, hangját és szagát, hiszen ezek a természetes kötődés alapját képezik. Jo (2010) szerint a természetes lótartás egyik alappillére, hogy a csikó a lehető legtermészetesebb környezetben nőjön fel, ahol a mozgás, a napfény és a társas kontaktus állandóan biztosított.

A zárt boxban történő tartás ezért csak átmeneti megoldás lehet, amelyet célszerű kiegészíteni szabadtéri futtatási lehetőséggel. A saját boxban tartás egyik előnye, hogy biztonságot és nyugalmat ad a kancának, különösen az ellést követő napokban, amikor a csikó még érzékeny és sérülékeny. Ebben a környezetben a kanca stresszmentesen gondozhatja utódját, a csikó pedig zavartalanul megtanulhatja az alapvető mozgásmintákat, a járás, szopás és pihenés ritmusát. Ugyanakkor a túlságosan izolált tartás hátrányt is jelenthet, mivel megnehezíti a fajtársakkal való korai kapcsolat kialakítását (Dr. Szajkó et al., 2011). Ezért a természetes viselkedésfejlődés szempontjából előnyös, ha a csikó fokozatosan megismerkedik más lovakkal is, például futóistállóban vagy közös kifutóban. A futóistállós tartás lehetőséget ad arra, hogy a fiatal állat már korán találkozzon más kancákkal és csikókkal, ami elősegíti a társas viselkedés fejlődését, valamint a fajon belüli kommunikáció és rangsor megértését. A társas érintkezés során a csikó elsajátítja a ménes alapvető szociális szabályait, mint például a távolságtartás, az alárendeltség elfogadása vagy a figyelmeztető jelzések felismerése. A természetes lótartás hívei – köztük Jo (2010) – hangsúlyozzák, hogy a társas környezetben nevelt csikók mentálisan kiegyensúlyozottabbak, kevésbé hajlamosak a szorongásra és könnyebben kezelhetők felnőttkorukban.

A társas szocializáció tehát nemcsak viselkedésbeli, hanem fiziológiai szinten is pozitív hatású: a mozgás, a fény és a természetes környezet serkenti az idegrendszer fejlődését, a keringési és légzőrendszer erősödését, valamint a csontozat és az izomzat harmonikus növekedését. Szajkó et al. (2011) kiemelik, hogy a mozgáslehetőség hiánya a csikók esetében izomtónus-gyengeséget, ízületi merevséget és későbbi mozgáskoordinációs problémákat okozhat. Éppen ezért a futóistálló vagy karámos tartás nemcsak a szocializációt, hanem az egészséges fizikai fejlődést is támogatja. A csikók, akik más egyedek között nőnek fel, tapasztalatot szereznek a szabad mozgás alapú életmódból, és korán megtanulják a testük feletti kontrollt, amely a későbbi kiképzés során előnyt jelent. A csikók számára tehát a legideálisabb tartási forma az, amely ötvözi a biztonságot nyújtó egyedi boxos elhelyezést és a társas kontaktust lehetővé tevő közös tartást. A korai életszakaszban biztosított, természetes viszonyokat utánzó környezet nemcsak a testi fejlődés, hanem a viselkedés stabilizálódása

szempontjából is meghatározó. A megfelelő környezeti feltételek – tágas tér, friss levegő, természetes fény, társas kapcsolatok – nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy a csikó harmonikusan fejlődjön és később jól alkalmazkodó, együttműködő felnőtt lóvá váljon. A csikó korai elhelyezése és környezeti feltételei döntően befolyásolják a fejlődését, viselkedését és a későbbi tréningre való alkalmasságát. A szakirodalom egybehangzóan állítja, hogy a természetes körülményekhez közelítő, szocializációt elősegítő tartásmódok a legkedvezőbbek mind a ló jóléte, mind a tenyésztési célok szempontjából (Jo, 2015; Szajkó et al., 2011). A csikók fejlődésében a társas tanulás kulcsfontosságú szerepet tölt be, hiszen ez biztosítja számukra a fajtársakkal való kommunikáció, az együttélés és a viselkedési szabályok elsajátítását. A ménesben nevelkedő fiatal lovak folyamatosan megfigyelik és utánozzák az idősebb egyedek viselkedését, ezáltal megtanulják a fajspecifikus kommunikációs jeleket, mint például a testtartások, füljelzések és hangadások jelentését. Bokor et al. (2011) szerint a legelőn töltött idő kedvezően befolyásolja a lovak közötti szociális kapcsolatokat, valamint pozitív hatással van a kancák ivari működésére és stresszoldó hatású is egyben.

Ez a társas tanulás különösen fontos, mert a csikó így megtanulhatja a kommunikációs jeleket, amelyeket fajtársai használnak a rangsor, a terület, valamint a veszélyhelyzetek kezelésére. Az interakciók során a csikó fokozatosan megérti, hogy ki a domináns és ki az alárendelt egyed a csoportban, és ennek megfelelően alkalmazkodik. Ez a korai tapasztalat hozzájárul ahhoz, hogy a csikó későbbi életében, akár új ménesbe, akár lovardai környezetbe kerül, könnyebben tudjon beilleszkedni és csökkenteni tudja a társas stresszt. Halász és Ócsag (1955) rámutatnak arra, hogy a társas izoláció, illetve a túl korai leválasztás a csikókban tartós viselkedési zavarokat okozhat, amelyek hatása gyakran felnőtt korban is megmarad. A túl korán elválasztott vagy más lovaktól elkülönített csikók hajlamosak a szorongásra, féltékenységre, sőt, agresszív viselkedésformákra is. Ez nemcsak az emberrel való munkát nehezíti meg, hanem a fajtársi kapcsolatokban is problémákat okozhat. A szocializáció tehát nem csupán etológiai, hanem gyakorlati jelentőségű tényező is: az ilyen környezetben nevelkedett csikók nyugodtabbak, kiegyensúlyozottabbak és jobban tűrik a tréninggel járó stresszt. Bokor et al. (2011) szerint a ménesben szerzett korai tapasztalatok a ló egész életére kiható viselkedési mintázatokat alakítanak ki, amelyek a kiképzés és a munkakészség alapjait képezik.

A ménes szigorú hierarchikus szerkezete egy természetes tanulási keretrendszert biztosít, ahol a fiatal egyedek fokozatosan ismerik meg a rangsor működését. A hierarchia megértése révén a csikó megtanulja, hogyan kezelje a dominanciát, hogyan reagáljon az erősebb egyedek jelzéseire, és hogyan kerülje el a felesleges konfliktusokat. Ezek a viselkedési minták a későbbi tréningek során is előnyt jelentenek, mivel a ló már korán megtanulja az engedelmesség, a

türelem és az önfegyelem alapjait (Halász & Ócsag, 1955). A csikó későbbi élete szempontjából is kulcsfontosságú, hogy minél előbb elsajátítsa ezeket az alapvető szociális készségeket. A jól szocializált fiatal ló képes biztonságosan kommunikálni más lovakkal, ismeri a határait, és nem válik kiszámíthatatlanná idegen helyzetekben sem. Amennyiben a csikó megfelelő korai tapasztalatokat szerez, új ménesbe vagy lovardába kerülve gyorsabban alkalmazkodik, kevésbé stresszes, és csökken a sérülésveszély is, mivel felismeri és tiszteletben tartja a fajtársak testbeszédét és pozícióját a hierarchiában (Bokor et al., 2011). A leválasztás időszakában a csikókat fokozatosan, nemek és korcsoportok szerint elkülönítve célszerű elhelyezni. Ez a módszer lehetővé teszi, hogy a fiatal lovak továbbra is szocializált környezetben maradjanak, miközben megtanulják a kortársi együttműködés és a játékos viselkedés alapvető szabályait. Halász és Ócsag (1955) rámutatnak, hogy a játék a fiatal ló mozgáskoordinációjának és mentális stabilitásának egyik legfőbb fejlesztője, hiszen ezen keresztül tanulja meg a későbbi munkához szükséges testtudatot és reakciókészséget. A csikónevelésben tehát a korai szocializáció nem csupán a ménesélet szerves része, hanem alapja a későbbi kiképzés és a sikeres ember-ló kapcsolat kialakításának is. A helyesen felépített szocializációs és leválasztási program hozzájárul a ló kiegyensúlyozott személyiségének kialakulásához, a stressztűrő képesség növeléséhez és a harmonikus viselkedésminták megerősödéséhez.

2.1.2 A csikó takarmányozása

A csikók megfelelő fejlődéséhez a korai életperiódusban biztosítani kell a kiegyensúlyozott, korosztályuknak és fejlődési ütemüknek megfelelő takarmányozást. Az első hónapokban a kanca teje az egyetlen természetes és teljes értékű tápanyagforrás, amely fedezi a csikó energia-, fehérje-, vitamin- és ásványianyag-szükségletét. A születést követő első hetekben a csikó fejlődése rendkívül intenzív, ezért a tejelválasztás és a szoptatás gyakorisága alapvető tényező az egészséges növekedés szempontjából. Szajkó et al. (2011) hangsúlyozzák, hogy a csikók napi 20–25 alkalommal is szopnak, ami nemcsak a tápanyagfelvétel, hanem a bélflóra stabilizálása és az immunrendszer fejlődése szempontjából is kiemelt jelentőségű. A csikók etetése a tartásmódtól függően többféleképpen valósítható meg.

Csoportos, ún. „csikóóvodás” tartásban a takarmányozás a kanca lekötésével történik, amely lehetővé teszi, hogy a csikók biztonságosan fogyaszthassák a számukra kihelyezett takarmányt anélkül, hogy az anyák elzavarnák őket. Egyedi, boxos tartás esetén szintén a kanca rövid idejű lekötésével vagy külön etetőtér kialakításával biztosítható a csikó számára a saját eledel elfogyasztása (Szajkó et al., 2011). Ez a módszer hozzájárul a fiatal egyedek fokozatos

önállóságához, miközben elkerülhetők a dominanciából fakadó konfliktusok. Körülbelül 3–4 hónapos kortól kezdődhet meg a szilárd táplálékokhoz való fokozatos hozzászoktatás. Ebben az életkorban a csikó emésztőrendszere már képes megemészteni kisebb mennyiségű rostos takarmányt és koncentrált abrakot. A bevezetés fokozatosan történik, először kiváló minőségű szénával, majd később zabbal és vitamin–ásványi kiegészítővel. A szakirodalom szerint ebben a korban napi 2–3 kg tömegtakarmány adható, amelyet a kancatej továbbra is kiegészít (Szajkó et al., 2011). A csikókat érdemes már ekkor megismertetni a csoportos etetés rendjével, mivel ez nemcsak az önállóság fejlesztését szolgálja, hanem a társas viselkedés megerősítését is. A csikóóvodákban a fiatal lovak megismerik a táplálékhoz való hozzáférés sorrendjét és a dominancia szabályait, ami a későbbi ménéséletben előnyt jelent. A választás (elválasztás) ideális időpontja általában 6 hónapos kor, amikor a csikók már elérik a kifejlett testtömegük 40–45%-át. Ebben az időszakban a kancatej mennyisége természetes módon csökken, miközben a csikók takarmányigénye nő.

Az elválasztás időzítése és kivitelezése döntően befolyásolja a fiatal állatok fejlődési dinamikáját, viselkedését és immunrendszeri stabilitását. Szajkó et al. (2011) szerint az elválasztás legkedvezőbb feltétele, ha a csikó már önálló takarmányfogyasztásra képes, és testtömege alapján kellően fejlett ahhoz, hogy ne szenvedjen jelentős növekedési visszaesést. A választás során a legfontosabb szempont, hogy csak egészséges, jó kondícióban lévő és megfelelő fejlettségű csikókat válasszanak el. A legyengült, beteg vagy fejlődésben visszamaradt egyedek esetében az elválasztás késleltetése javasolt, mivel a korai leválasztás fokozott stresszt, étvágytalanságot és immunrendszeri gyengülést okozhat. Az elválasztás utáni időszakban célszerű a csikókat korosztály szerint kisebb csoportokban elhelyezni, ahol szabad mozgás és legelési lehetőség biztosított. Ez elősegíti a természetes mozgásfejlődést és az izomzat kiegyensúlyozott erősödését. A takarmányozási terv összeállításakor fontos figyelembe venni, hogy a csikók tápanyagigénye nemcsak a testtömeghez, hanem a növekedési intenzitáshoz és a mozgásmennyiséghez is igazodik. Az abrakarány növelése mellett ügyelni kell a kalcium–foszfor arány helyes arányára (2:1), mivel ennek felborulása csontfejlődési zavarokat okozhat (Szajkó et al., 2011). A csikók növekedési üteme és takarmányhasznosítása szoros összefüggést mutat az energia- és fehérjebevitellel. A nem megfelelő tápanyag-ellátottság fejlődési elmaradást, csontozati gyengeséget és immunrendszeri problémákat okozhat. Ugyanakkor a túlzott energia- vagy fehérjebevitel gyors, de aránytalan növekedést eredményezhet, amely hajlamosít az ízületi rendellenességekre (Internet 4). Az optimális növekedés tehát nem a lehető leggyorsabb, hanem a fiziológiai éréshez igazodó ütemű fejlődést

jelenti. Az Equinatural (Internet 4) gyakorlati útmutatója szerint a csikók 2–3 hónapos koruktól fokozatosan bevezetett kiegészítő takarmányozása nemcsak az önálló étvágy kialakulását segíti, hanem hozzájárul az emésztőrendszer korai adaptációjához is. A növényi rostok emésztésének fokozatos fejlesztése révén a csikók bélflórája stabilizálódik, ami kulcsfontosságú a későbbi tápanyag-hasznosítás szempontjából. A korai takarmányozás minősége tehát közvetlenül meghatározza a későbbi tenyész- és sportteljesítményt. A szakirodalom egyetért abban, hogy a megfelelően kialakított, fokozatosan bevezetett etetési program hozzájárul a csikók harmonikus növekedéséhez, emésztőrendszerük egészséges fejlődéséhez és a stresszmentes elválasztáshoz. A kiegyensúlyozott étrend és a gondosan megválasztott választási időpont együttesen biztosítják, hogy a fiatal ló egészséges, erős és jó kondícióban lépjen a további nevelési és kiképzési szakaszokba.

Bodó és Hecker (1992) kiemelik, hogy a ló gyors fejlődése miatt ebben az életkorban különösen érzékeny a bánásmódra. A nem megfelelő tartás, táplálás vagy idomítás maradandó problémákat eredményezhet, amelyek a későbbi teljesítményben és viselkedésben is megnyilvánulnak.

2.2 Lókiképzés

Ha a lóval, már csikókorban elhanyagoljuk a munkát, képes megvadulni, kezelhetetlenné válni, ezáltal megnehezíti a közös munkát, és a későbbiekben ezt kell először korrigálni. Itt gondolok a lábfelvételre, a csikó vezethetőségére, érinthetőségére. „A Lovak különleges tulajdonsága az, hogy még a háziasított állat is gyorsan képes visszatérni legtisztább, természetes állapotába, s ugyanolyan vaddá válni, amilyenek évezredekkel ezelőtt az ősei voltak.” (Roberts 2014)

Bayley (2004) azt mondja, hogy a ló helyes, földön történő idomítása alapvető fontosságú ahhoz, hogy nyugodt és együttműködő állatot kapjunk vagy kézben vezetve, vagy nyereg alatt dolgozunk vele. A szerző szerint a talajmunka nemcsak az engedelmesség és bizalom alapja, hanem a későbbi lovaglás biztonságát és minőségét is meghatározza. A csikót, vagy az elhanyagolt lovat meg kell tanítani arra, hogy vezethető legyen, azaz normálisan közlekedni, még hozzá úgy, hogy a legapróbb jelre is reagáljon, és odafigyeljen az őt vezető emberre mivel egy több száz kilós állatról beszélünk.

1. Kezdjük azzal, hogy megkérjük a lovat, hogy lépjen könnyű iránymutatással, hátulról kisebb nyomást adva.

2. Ezután, engedjük hosszabb szárat és a lónak előre kell, mennie.

3. Ha a ló túl közel van, nem szabad, hogy az ember hátrébb lépjen mivel azt tényerést a ló úgy fogja értelmezni, hogy ő a főnök. Ha túl közel van hozzánk a ló, akkor meg kell érinteni az úgynevezett pontpálcával, ami az ember kezének meghosszabbítását szolgálja és semmiképp sem a büntetésre!

Az erőszakmentességre kell törekednünk, és a pozitív visszacsatolásokra. Ezáltal a ló teret fog adni és a figyelme ránk fog irányulni.

4. De ha ez a megoldás nem működik, akkor kissé megérintjük a ló orrát a pálcával, csak finoman hiszen az a legérzékenyebb pont a lovon. (Pignon 2009)

Természetesen először az anyja után érdemes elkezdni a vezetést, (hiszen az anyját automatikusan követi) néha-néha kicsit messzebbre lemaradva, esetleg megállva, hogy érezze azt, hogy az ember vezeti és nem ő irányít, de ezt mindenképpen huzamosabb ideig kell gyakorolni (Ócsag, 1971). Ezek után meglehet tanítani a csikónak a kikötést, de ezt is csak az anyja mellett és felügyelettel, kicsit engedni a száron közben, hogy ne érezze magát leszorítva a vezetőszerű végett, hiszen a célunk itt is a pozitív visszacsatolás és a jó élmények. Majd a későbbiekben a lábfelvételt is meglehet próbálni valakit megkérve, hogy közben fogja a csikót (Internet 5). Finoman, a ló válla mellett állva először megnézzük mit reagál arra, hogy a lábához nyúlunk, ha hagyja akkor finoman a mar tájéktól lassan a kezét lecsúsztatva, meg kocogtatom a csüdjét, aztán ha reagál és megemeli megfogom és rövid ideig tartom közben folyamatosan dicsérve a csikót, ha szépen adja a lábát. Sokáig kell ezt a feladatot gyakorolni mire szinte teljesen természetes nem lesz a számára a láb feladás, de megéri az időt, hiszen a későbbiekben kezelhetőbb lóvá cseperedik. (Internet 6).

Van Der Vaag (2022) hangsúlyozza, hogy a természetes idomítás lóbarát megközelítést kínál, mely jól felépített, könnyen elsajátítható gyakorlatokon keresztül tanít, és a kölcsönös tisztelet, bizalom és igazságosság elveire épül. A csikó, vagy ló elindításához nagyban hozzájárul a földről történő munka, amely számomra Pat Parelli 7 féle játéka is elengedhetetlen része. Valamint a Monty Roberts féle csatlakozás és körmunkák összessége. Amíg a ló nem csatlakozik önszántából addig nem kezdhető el zökkenőmentesen a közös munka (Roberts 2014; 2013; 2000). El kell érni, hogy a ló minket válasszon és akarjon velünk együtt működni. Itt érdemes az etológia felé fordulni. Meg kell győzni a lovat, hogy csak velünk van biztonságban (Internet 7). Érdemes sokat beszélni a lóhoz, hogy ismerje a hangsegítségeket, ahogy Karl (2006) is említi, hiszen azok másodlagos segítségként használhatóak.

1. Barátkozós játék: Ez arra szolgál, hogy a ló ne érezze magát fenyegetve az emberrel szemben, ne higgye azt, hogy ragadozók vagyunk, vagy bántalmazni szeretnénk (hiszen amíg nem ismer minket annak tűnünk a szemében). Azt a célt szolgálja a játék, hogy a

féltett részeit is megtudjuk gond nélkül érinteni (tapasztalatból mondom, ez az orvosi vizsgálatoknál a későbbiekben egy kincs lesz). Ez egy érzéketlenítési folyamat, amely jobb kapcsolatot teremt a későbbi munkákhoz (Internet 8).

2. Sündisznós játék: A ló egyik veleszületett tulajdonsága, hogy a nyomás irányába lép. Értelmezés: Feltehetőleg amikor a ló még az ősidőkben prédaállat volt, ragadozók üzték és ha elkapták például a horpaszánál és ha a harapásnak ellenkező irányába mozdult volna, biztos halál lett volna a vége. Viszont, ha a nyomás irányába próbált mozdulni, akkor feltehetőleg elkerülhette a harapást egy nagyobb sérülés nélkül. Így ennek a játéknak a célja, ezt a természetes ösztönt az ellenkezőjére fordítani, mivel a későbbiekben a lovaglás alkalmával a csizmától, annak az adott nyomásától a lónak el kell lépnie. A nyomást 4 fázisban alkalmazzuk: szőr, bőr, hús, csont. Minden fázis egyre jobban erősödik egészen addig, míg a ló nem enged, azaz nem lép el. Az engedés első lehetőségére azonnal elveszük a nyomást. A ló nem az adott nyomásból, hanem annak az elvételéből okul, azaz pozitív visszacsatolás a bőrérzékelésen keresztül, hogy már nem nyom (Internet 9).
3. Hajtós játék: Ez a játék arra szolgál, hogy közvetett nyomásra engedjen a ló, azaz anélkül, hogy hozzáérnénk bármivel is. Szinte olyan mintha gondolatolvasással kommunikálna a ló és lovas. Ahova nagyon nézünk, oda fordul valamilyen szinten a testünk és ezt a lónak le kell olvasnia, például a ló farára és azzal arrébb kell lépnie. A dicséret mindig simogatás, és nem megveregetés. Ez visszavezethető a csikó első emlékére az anyjával, hogy kellemesen nyalogatja.
4. Yo-yo játék: Itt az a feladat, hogy a lovat a lehető legfinomabban és egyvonalban hátra küldjük, majd vissza a lovashoz. Leginkább a későbbiekben a hátralépés könnyű megvalósítását fogja szolgálni, a lovas alatt. Vagy esetleg a lószállítóból való kijövetelt szépen, nyugodtan.
5. Kör játék: Azt hinnénk, hogy futószárazás, de nem. Arra szolgál, hogy fix feszes szár nélkül is könnyen és figyelmesen reagáljon, könnyen szabályozható maradjon, például a jármódokban. Beletartozik a feladatokba a körre kiküldés, engedés, és a visszahívás.
6. Oldalazós játék: A jobbra balra lépés megtanítása, hogy a későbbiekben jobban tudja megcsinálni nyereg alatt. Először a hajtós játékot csináljuk a ló fejénél, aztán a faránál váltogatva addig, amíg elkezd oldalra lépni. Előkészíti az ugrásváltást, valamint segít egyensúlyba hozni az előremenő lovat.
7. Rés játék: A lovat bátorságra, bizalomra, nyugalomra taníthatjuk ezáltal. A feladat a szűk helyen való áthaladás, ahogy a ló bizalma nő, egyre szűkebb helyeken megpróbálhatjuk

átküldeni. A lovak születésüktől fogva klausztofóbiásak, nem érzik magukat biztonságban szűk helyeken, mivel az evolúció során inkább nyílt füves pusztákon éltek ennek a legyőzésében segít a játék. Előkészíthető vele a lószállítóba való felszállás (Internet 10).

Azelőtt viszont az első felülésekre kellett koncentrálni, vagyis ló hátára történő súlyterhelés fokozatos bevezetése a fiatal vagy újonnan kiképzés alatt álló ló egyik legérzékenyebb és legfontosabb szakasza. A helytelen vagy hirtelen terhelés a lóban bizalmatlanságot, félelmi reakciókat és fizikai feszültséget válthat ki, ami később a teljes lovaglási folyamatot megnehezítheti. A szakirodalom szerint a fokozatos ránehezedés és a ló hátának megfelelő előkészítése alapvető feltétele annak, hogy a hátizmok képesek legyenek hordozni a lovas súlyát anélkül, hogy fájdalmat vagy ellenállást váltanának ki Waldemar Seunig (1956).

Zoe Aubyn (2007) szintén rámutat, hogy a felülést követően a lovasnak néhány percig csupán csendben kell ülnie a lovon, hogy az állat hozzászokjon a ránehezedő súlyhoz és mozgáshoz.

Nos az alapok, a western lovaglásban is alkalmazva lettek és itt elkanyarodunk a klasszikus lovaglástól mivel itt speciális nyereg van, amely rendelkezik egy nyeregszarvval, hogy a lovas kapaszkodni, vagy akár lassót tudjon hurkolni a végére, hogy így fejtsen ki húzó erőt a nyeregből. De a cutting szempontjából, nekünk a kapaszkodás végett lesz rá szükségünk. Valamint először kétkézzel, majd a munka és a ló képzettségével váltunk egykezes fogásra (Kreinberg, 2010).

De mi is pontosan a cutting? Eredetileg egy amerikai lófajtának, a quarter horse-nak fejlesztették ki ezt a versenyszámot. A fajta rövid, erőteljes lábai, zömök, izmos teste és robbanékony mozgása lehetővé teszi a gyors irányváltásokat, az azonnali gyorsulást, valamint a hirtelen megállást mindezek pedig elengedhetetlenek a marhás munkában. Ahogy Dunning (2005) fogalmazza: „a cutting ló teste egyetlen funkciót szolgál hogy a marhát szemmel tartva, a legkisebb jelre is képes legyen azonnal reagálni.” A sportág az amerikai prérók szabad marhatartási gyakorlatából fejlődött ki, ahol a cowboyok a lovakkal terelték, szétválasztották és megfogták az állatokat.

A cutting ma már bíró által pontozott western versenyszám, amelyben a lovas és a ló egy kiválasztott borjút szétválaszt a csordától, majd igyekszik távol tartani attól. A bírók a páros teljesítményét nemcsak technikai, hanem harmónia és ösztönszinten is értékelik. A sport lényege, hogy a ló szinte a lovas segítsége nélkül képes legyen önállóan dolgozni, előre

megérezni a marha mozgásának irányát és reagálni arra. Ezt az egyedülálló érzéket nevezik a western szakirodalomban „cow sense” -nek, azaz „marhaösztönnnek” (Martin, 2012).

Martin (2012) kiemeli, hogy a cuttingban a ló és lovas közötti összhang nem kizárólag fizikai kontrollon, hanem a bizalom és kölcsönös megértés kialakításán alapul. A ló nem pusztán végrehajtja a lovas parancsait, hanem együtt gondolkodik vele: a jól képzett cow horse nem vár utasítást sejt, mi fog történni. Ez a mentális együttműködés a cutting egyik legkülönlegesebb eleme, amely elválasztja a többi western szakágtól. (Hooks 2006) A verseny során a ló reakcióideje, testhasználat és egyensúlya döntő szerepet játszik. Dunning (2005) szerint a ló hátsó lábakra épülő, gyűjtött mozgása adja meg a cutting manőverek stabilitását és dinamikáját, vagyis a helyes súlypont-áthelyezés és izomkoordináció elengedhetetlen a hirtelen megállásokhoz és irányváltásokhoz. A modern cutting-képzés ezért a testtudat, a figyelem és a mentális fókusz párhuzamos fejlesztésére épül. A ló megtanulja a marha mozgásából olvasni a szándékot, és minimális lovas-segítséggel önállóan reagálni. A sportág legfontosabb értéke tehát az önállóság, a gyors gondolkodás és az előrelátás képessége. A cutting-lovak és lovasaik teljesítménye ma már nemcsak versenyeredményként, hanem a ló-lovas közötti kommunikáció csúcspontjaként is értékelhető (Martin, 2012). Ez az a fajta kapcsolat, amit én is célul tűztem ki Bársony kiképzése során – hogy a ló ne pusztán reagáljon a jelekre, hanem együtt gondolkodjon velem, miközben megőrzi nyugalmát és fókuszát egy élő, változó helyzetben (Internet 1). Az alábbi képen lehet is látni, hogy milyen egyvonalban mozog a ló a marhával, és figyeli, hogy mi lesz a következő mozdulata.

1. kép: (saját) Cutting

3. Saját vizsgálatok és Eredmények

3.1 Saját vizsgálatok

A módszereim megfigyelésen és a szakirodalom által leírt és olvasottak összehasonlításával történik, valamint gyakorlatban is kipróbálok egyes lóképzési módszereket. A módszereim a szabadidomítás és western kiképzési elvekkel történnek.

Az általam megfigyelt csikót (Lady) a születése pillanatától figyelem meg, egészen az első életéig. Valamint a lóképzést egy középkorú 15 éves kifejlett, fizikálisan bántalmazott elrontott, nyers (azaz még nem foglalkozott vele ember) kancán (Bársony) szemléltetem és jegyzem le.

Vizsgálataimat a Robirtokon, valamint Csomádon végeztem. A Robirtok Vác mellett, a Naszály hegy lábánál, Kosdon található ez a birtok közel 7 hektárt foglal magába. Az időjárás itt elég csapadékos, valamint szeles a hegyoldalnak köszönhetően. Nyugati-Cserhát vidékén található, ezen belül a Cserhát kistájcsoporthoz tartozó Kosdi-dombság kistájban fekszik. Földrajzi tájegységét tekintve az Észak-Magyarországi-Középhegység nagytájhoz csoportosítják. Körbe határolja Vác, Rád, Szendehely, Keszeg és Nőtincs.

A másik megfigyelésem Csomádon végeztem, amely egy község. A Gödöllői-dombság határán helyezkedik el, körbe határolja Göd, Fót, Veresegyház és Órbottyán. Egészen pontosan a lakóhelyemen történt a megfigyelés és a munka.

Az általam megfigyelt csikót a születése pillanatától figyelem meg.

3.1.1 A Birtok bemutatása

A Robirtok egy már közel hat éve működő élménybirtok, amely, két éve kapta meg a magánállatkert státuszt 1998. évi XXVIII. 39. §- szerint. Csak szombaton és vasárnap lehet látogatni, a hét többi napján zárva tart, valamint itt vezetett programokat tartanak az állatok érdekében, hogy felügyelhessék az állatokkal való kontaktot. Először csak háztáji állatokat tartottak bemutatás céllal, viszont a későbbiekben bővült a státusz miatt egzotikus állatokkal. Ezen kívül vadmentő helyként is üzemel, amely magába foglalja azt, hogy mentenek elárvult, vagy beteg vadállatokat is. Az általam megfigyelt lovak mellett találhatóak itt Dámszarvasok, Muflonok, Emuk, Struccok, Ormányosmedvék, Szurikáták, Benett Kenguruk, Nagymarák, Görög teknősök, Sarkantyús teknősök, Zöld leguán, Szakállas agáma, Csincsillák, Görények, Magyar tarka szarvasmarhák, Jersey szarvasmarhák, Wallisi fekete orrú juhok, Suffolk juhok, Alpakák, Shetlandi pónik, Mangalica sertések. Viszont az itt található állatok nagy része is mentett, vagy állatmentő szervezetek által idehelyezett, mivel a múltban méltatlanul tartották

őket, gondolok itt például a lovak egy részére, vagy az alpakákra, és az ormányos medvékre. Még számos fejlesztés alatt áll a hely és folyamatosan érkeznek újabb méltatlanul tartott, vagy általuk vásárolt állatok.

A lovak elhelyezése, takarmányozása a Robirtokon

A lovak többnyire ridegtartásban vannak, kettő darab 2 hektáros legelőn. A „fenti” legelőn két Furioso-North star herélt és egy Fríz-Furioso North star félvér kanca és az általam megfigyelt Gelderlandi csikó található. Ad libitum kapják a finom friss, zöld, jó minőségű fűszénát. Napi egyszer, általában reggel 4 fagli zabot kapnak fejenként. A „lenti” legelőn egy herélt Gelderlandi és egy kanca (a megfigyelt csikó anyja), valamint egy idős Lipicai kanca legel. Itt is ad libitum széna áll a lovak előtt, ami szintén kiváló minőségű. Valamint napi egyszer reggel van abrakolás, ami lovanként 4 fangli zabot jelent. Ezen felül természetesen mindegyik lónak van saját boxa, amely 5x5 méteres angol box.

3.1.2. A Csomádi hely bemutatása

Csomádon egy háznak az udvarában történt a megfigyelés, és a munka mivel ott található a ló, amelyekkel a későbbiekben foglalkozom. A házhoz tartozik 3 hektár legelő, valamint egy 20 x 40-es lovaspálya.

A Csomádi lovak elhelyezése, takarmányozása

A lovak boxos tartásban vannak, de napközben a legelőn tartózkodnak. Reggel és este kapnak körülbelül 10kg jó minőségű rétiszenát, valamint Darázs keverő által összeállított általános lótápot, amelyet áztatva kapnak reggel és este. A pej kanca egy fanglit eszik, a szürke herélt 3 fanglit kap.

3.2 Eredmények és értékelésük

3.2.1 A csikóról, azaz Ladyról és képzéséről

Az ellést követő időszak a csikó életének egyik legkritikusabb fázisa, hiszen ilyenkor alapozódik meg testi és viselkedésbeli fejlődése. Az első napokban a csikót célszerű a kancával együtt elkülönített, tiszta és biztonságos boksban tartani, amely megfelelő megfigyelési lehetőséget biztosít, illetve támogatja az anya-csikó kötődés zavartalan kialakulását (Internet 2). Megfigyeléseim során az ellés komplikációmentesen zajlott; a kanca gyorsan megkezdte a tisztogatást, és a csikó rövid időn belül lábra állt. Ez a viselkedés megfelel Halász és Ócsag (1955) által leírtaknak, akik szerint a természetes posztpartum folyamat részei a takarítás, a szopási reflex beindulása és a korai mozgásképesség. Az újszülött csikó első órái meghatározó jelentőségűek, mivel ekkor kell felvennie a főcstejet, amely létfontosságú immunanyagokat tartalmaz a passzív immunitás kialakításához (Bokor et al. 2011). Saját megfigyeléseim szerint

a csikó már az első órában sikeresen szopott, és az alábbi képen lehet is látni a megtisztogatott, már álló csikót, ami a megfelelő életképességet és erős anyai gondoskodást jelez.

2. kép: (saját) Lady a születése napján, áll

Az ellést követő időszak másik fontos eleme a mozgás lehetőségének biztosítása. A kanca és csikó kezdetben a lovaspályán, majd füves kifutón töltöttek időt. A rendszeres, kontrollált mozgás nem csupán izom- és ízületi fejlődést segít elő, hanem lehetőséget ad az ösztönös viselkedések futás, ugrálás, játék kibontakozására, melyek elengedhetetlenek a megfelelő neuromuszkuláris koordinációhoz (Jo, 2010). A megfigyelés során a csikó kíváncsian fedezte fel saját mozgáslehetőségeit és környezetét, ami összhangban áll az etológiai kutatásokkal, melyek szerint a játék alapvető szerepet tölt be a ló fiatal kori tanulásában és társas kapcsolatainak fejlődésében.

Körülbelül két hónapos korban kezdődött a csikó beillesztése egy kisebb, kizárólag kancákból álló ménésbe. A kezdeti időszakot a fokozott anyai védelem jellemezte, azonban néhány nap elteltével kialakult a rangsor, és a csikó megtanulta kezelni a társas interakciókat. A ménésben tartás és a társas helyzetek megtapasztalása rendkívül fontos, hiszen a ló hierarchikus állat, és természetes környezetében társas tanulás révén sajátítja el a fajtársakkal

való kommunikáció és viselkedés szabályait (Roberts 2000; Ócsag Imre 1971). Az alábbi képen megfigyelhető, hogyan viszonyul az idősebb kancához.

3. kép: (saját) Lady ismerkedik

Az ilyen környezet elősegíti a későbbi stresszkezelést, valamint csökkenti a viselkedési problémák kialakulásának esélyét, amely a nem megfelelően szocializált lovaknál gyakran megfigyelhető.

A következő szakaszban a csikó találkozott herélt lovakkal is, fokozatos bevezetéssel, ami tovább bővítette szociális tapasztalatait. Ezzel párhuzamosan megkezdődött az alapvető idomítás: vezetés, megállás, kikötés és lábfelvétel gyakorlása. A lábemelés tanítása fokozatos megközelítés és pozitív megerősítés alkalmazásával történt, amely összhangban áll Pignon (2009) természetes idomítási módszereivel. A váll mellett haladás és figyelemfenntartás tanítása során a finom jelzések például pálcával adott könnyű érintés biztosították a kommunikáció tisztaságát és az ember-ló kapcsolat erősítését.

A kikötés bevezetése szintén felügyelet mellett zajlott, amely megelőzte a stresszreakciókat és hozzájárult a biztonságos rögzítési gyakorlat kialakításához. A csikó a kanca mellett fokozatosan szokott hozzá a rögzítéshez, majd később önállóan is gyakorolta azt. A kocsis munkához történő előkészítés során a csikó anyja mellé került fogathajtás közben, így természetes módon ismerkedett a kocsival való együttműködéssel (Halász-Ócsag, 1955). Ez a módszer amelyben a fiatal ló követi a tapasztalt kancát csökkenti az új helyzettől való félelmet és támogatja a tanulást modellkövetés útján, amiről a modern lópszichológiai kutatások is

beszámolnak (Roberts, 2013). Az alábbi képen meglehetősen figyelni a csikót a kanca mellett, hogy egyáltalán nincs riadt tekintete vagy ideges testtartása.

4. kép: (saját) Lady a kocsi mellett

A táplálás a természetes fejlődést követte: anyatej után fokozatosan szilárd takarmányok kerültek bevezetésre, majd négy hónaposan zab, később pedig jó minőségű széna is szerepelt az étrendben (Internet 3). Hat hónapos korban került sor az elválasztásra, amely lépcsőzetes módon zajlott a stressz minimalizálása érdekében. A fiatal ló ad libitum széna takarmányozása támogatja a növekedést és az izomfejlődést, valamint napi 4 fangli zabot kapott reggelente. (Szajkó et al. 2011; Internet 4).

A patkolókovácsához való szoktatás nyolchetes ciklusokban történt (maximum csak reszelte a csikó patáját, vagy ha nagyon levolt növe akkor csípte, de nem patkolta). A pozitív tapasztalaton alapuló megközelítés, a felszerelés bemutatása és a fokozatosság elkerülte a félelmi reakciókat, amely összhangban áll Bodó és Hecker (1992) ajánlásaival, miszerint a helytelen bánásmód komoly fejlődési és viselkedési zavarokhoz vezethet. A tapasztalatok alapján a csikó együttműködő maradt, ami a korai, következetes és türelmes nevelés eredménye.

Összegzésképp megállapítható, hogy a csikó fejlődése a természetes tartásmódnak, a szeparált, majd fokozatosan bővülő társas környezetnek, a korai alapidomításnak és a pozitív megerősítésen alapuló tréningnek köszönhetően harmonikusan zajlott. A csikó kiegyensúlyozott, egészséges és nyitott viselkedést mutat, ami igazolja, hogy a lovaknál a megfelelő szociális környezet, a fokozatosság, valamint az erőszakmentes idomítás a sikeres fejlődés kulcsa.

3.2.2 A kanca, azaz Bársony

„Noha a ló barátságos állat, a rossz bánásmód és a félelem könnyen ellenséges viselkedésűvé teheti, ezért mindenképpen óvatosnak kell lenni, ha nem vagyunk biztosak egy ló vérmérsékletében.” – mondta Monty Roberts (2013), és teljesen igaza van, mert az elején el sem tudtam képzelni, hogy léteznek „rossz” lovak, azaz akik támadnak mert fenyegetve érzik magukat.

Az általam kiképzett ló egy súlyosan bántalmazott (sarlót állítottak a fejébe), elhanyagolt, éheztetett nehéz természetű kanca, aki nyers, azaz még nem foglalkozott vele ember. Bársony egy kisméretű 160 centiméter magas gesztenyepej kanca, aki az útlevele szerint már 25 éves, de amikor a kiképzését kezdtük akkor 15 éves volt. A Bottyán Equus Hungária állatmenhelytől fogadtam örökbe társlónak a Henrik nevű öreg nyugdíjas iskola lovamhoz.

5. kép: (saját) Bársony elkobzásának napján készült fotó

Az alapok, amelyeket csikókorban megtanítunk nagyban meghatározzák a későbbi közös munka alapjait (Bodó-Hecker, 1992). Vele is megtettem azokat az alapozó feladatokat, amelyeket már csikó korban meg kell tanítani, hogy a későbbiekben jobban, és természetesebben menjen a közös munka. Nos nála a korától eltekintve mindent a nulláról kellett kezdeni.

Bársony kiképzése

1. Ismerkedés:

A ló megfoghatatlan volt a legelőn, így a Monty Roberts féle etológiai megfigyelésre kell támaszkodni. Miszerint a musztángoknál a büntetésre ítélt csikót kiűzik a ménesből. Ezáltal ő védtelennek fogja érezni magát és bocsánat kérően fog közeledni a vezérkancához. (Roberts, 2002)

Ezek alatt a gyakorlatok alatt egy kis elzárt körkaramot építettem, amely a csatlakozás kialakításában segít, és megadja az alapokat az ismerkedéshez. Itt csak én és a ló létezik és könnyebb az egymásra hangolódás. (Roberts 2002)

A Pat Parelli féle játékokkal kezdtünk. Először a barátkozós játékkal kezdtünk mivel, ugyan érthető okokból, de Bársony egyáltalán nem volt érinthető sehol. Folyamatosan beszéltem hozzá, ami csak az eszem bejutott kimondtam, hogy megismerkedhessen a hangommal, és megszokja azt. Közben egyre közeledtem felé, ha elhátrált megálltam, és vártam, hogy közelebb jöjjön. Majd mikor már gond nélkül odajött hozzám, szépen egy hosszú pálca segítségével simogatni kezdtem (Ez a pálca a kezem meghosszabbítására szolgált). Hetekig csak ezt gyakoroltuk amíg végül bárhol megállhattam mellette, és megérintettem bárhol (Internet 8).

6. kép: (saját) Bársony bármikor, bárhol érinthető (még a régi sebénél is)

Következett a Sünös játék, ez vált a későbbi kedvencünké, mert ezt élvezettel és szívesen csinálja bárhol, és bármikor (akár terepen is). Itt sosem kellett hús fokozatig elmenni, mivel bársonyban az elején volt távolságtartás, és kimondottan érzékeny típusú ló. Így szinte játsszi könnyedséggel vette és értelmezte ezt a feladatot. Ahol megérintettem és egyidejűleg léptem arra engedett ellépéssel (Internet 9).

A hajtós játékot is nagyon jól csinálta az első pillanattól kezdve. Először pálcával messzebről mutattam a pontot majd, amikor megértette, elvettem a pálcát és „szúrósan” néztem az elmozdulni kívánt pontot. Ha esetleg nemértette akkor kicsit közelebb lépve nyomást adtam testi segítséggel (Internet 10).

A yo-yo játék kicsit több kihívást rejtegetett, mivel Bársonynak nem a kedvence a hátra menet. De ezt a következő képpen oldottuk meg. Először rövid száron hátrafele nyomást fejtünk ki a kötőfékre és ezzel egyidőben a szügyére is nyomást teszünk a pálca segítségével (természetesen finoman!). Majd fokozatosan eltűnt a pálca és finoman csak a kötelet hullámoztattam, miközben a mutató ujjamat feltartottam és így léptem előre, amire ő

hátralépéssel reagált. Aztán megálltam, és megállítva a kötelet a „Vissza hozzám” vezényszóval magamhoz léptettem. A visszaléptetésnél is először szárkontakt volt majd később lazítottam a száron elhagyva azt (Internet 10).

A körjátékhoz érve, kisebb nehézségekbe ütköztünk mert itt gyakran kellett Bársonyt kontrollálni. Viszont ami itt a leginkább működött az a kommunikáció volt. a hangsegítségek és úgy általában a hanglejtés és a vezényszavak (Internet 10).

Az oldalazós játék nekünk a mai napig egy összetett feladat, mivel nehezen lehet bársonyt elmozdítani a válláról. De azért megugrotta ezt a feladatot is, ugyan több hibával és korrekcióval, de sikerült kisebb nagyobb nyomás váltásokkal kimozdítani őt ebből az állapotból (Internet 10).

A rés játék kiváltképpen tetszett Bársonynak mert egy kíváncsi természetű kanca. Azt úgy kiviteleztük, hogy először egy kihúzható kapun vezetgettem át, és fokozatosan szűkítettem. Aztán a végén a kiskapu jött, ami körülbelül egy méter széles. Aztán jöhetett velem a nyergesbe, garázsba, természetesen fokozott figyelemmel, de mindegyik helyen teljesen jól viselkedett.

Most már ott tartunk, hogy Bársony vezetősár nélkül is megtudja csinálni ezeket a feladatokat, valamint csatlakozik, és figyelmesen dolgozik. Folyamatosan kontroll alatt marad (Internet 10). Az alábbi képen szeretném szemléltetni, hogy ügetés jármódban szár nélkül körön marad körülöttem.

7. kép: (saját) Bársony kontroll alatt szabadon.

2. Kiképzés:

A kiképzés kezdeti szakasza meghatározó jelentőségű a ló későbbi munkakészsége és bizalmának kialakítása szempontjából. Az első lépésben az úgynevezett nyomás–engedés elv gyakorlása történt, amely a természetes lókommunikáció egyik alapvető eleme. E módszer célja, hogy a ló megértse: a megfelelő reakcióval megszűnik a rá nehezedő nyomás, ezáltal megtanulja keresni a helyes választ (Bayley 2004).

A gyakorlat során a nyomást vizuálisan (például tekintettel, kézmozdulattal, esetleg a lovaglópálca végének irányításával) adtam a ló válla vagy fara felé. A testhelyzet fenntartása ebben a folyamatban kulcsfontosságú volt: a vállaknak párhuzamosnak kellett maradniuk a ló testével, miközben a tréner egyenletesen halad felé. Ez összhangban áll a Monty Roberts által leírt testbeszédre alapuló kommunikációval (Roberts, 2013; Roberts, 2000). A ló helyes válasza az volt, ha arrébb lépett, ezzel elkerülve a nyomást. Ekkor azonnal megtörtént az „engedés”, azaz a nyomás megszüntetése, amely a pozitív megerősítés szerepét töltötte be.

Amennyiben a ló nem reagált a jelzésre, a feladatot meg kellett ismételni, és az adott pontra kissé erőteljesebb nyomást kellett kifejteni. Fontos, hogy a módszer nem kényszerítő jellegű, hanem fokozatos tanulási folyamat, amely során a ló saját megfigyelése és tapasztalata révén érti meg, mit várunk tőle. Az ismétlések, a következetesség és a megfelelő időzítés együttesen biztosítják a tanulás sikerét. (Roberts, 2014; Internet 5)

A futószárazás előkészítése és folyamata

A nyomás–engedés alapjainak elsajátítása után következett a futószárazás, amely az angol lovaglási rendszerhez hasonlóan itt is a kiképzés egyik legfontosabb eleme (Karl, 2006). A futószárazás célja a ló mozgásának szabályozása, a tempó, az irány és a figyelem fejlesztése, miközben a ló kapcsolatban marad az emberrel (Bayley, 2004).

Minden alkalommal a futószárazás megkezdése előtt rövid nyomás–engedés gyakorlatokat végeztem, hogy a ló mentálisan ráhangolódjon a munkára, és figyelmét a trénerre irányítsa. A gyakorlat során a nyomást hátulról adtam, amit a ló mozgásra való felszólításként értelmezett. A kéz felemelése például a gyorsítás jele volt. A nyomást csak addig tartottam fenn, amíg a ló reagálni kezdett; amint elindult, azonnal engedtem, hogy ne veszítse el a jelzés értelmét. (Roberts, 2014; Internet 7)

Amennyiben nem történt reakció, a futószár nem használt végét enyhén a ló hátsó része felé dobtam, ami figyelmeztető, de nem bántó hatású jelzés volt. Ez az apró kiegészítő inger segített abban, hogy a ló megtanulja a tréner testbeszédét és hangjelzéseit értelmezni. (Parelli-módszer: Internet 6)

A lépés fázisa

A futószárazás első szakaszában a lépés feladatkörének megerősítése történt. A cél az volt, hogy a ló egyenletes, nyugodt tempóban, a kör külső ívéen haladjon, miközben folyamatos kapcsolatban marad a trénerrel. A gyakorlat megkezdésekor a tréner fokozatosan hátrált, miközben a futószárat engedte kifelé, ezzel növelve a távolságot. Ugyanakkor hátulról enyhe nyomást adott, amely az előremenetelre ösztönözte a lovat.

Ha a ló nem figyelt, vagy elterelte a figyelmét, hangjelzés („Lépés!”) követte, majd szükség esetén újabb, kismértékű nyomás. A feladat célja nem a fizikai korrekció, hanem a ló figyelmének irányítása és az emberi jelzésekre adott azonnali válasz megerősítése volt. A nyomás–engedés kombinációja itt is kulcsfontosságú maradt: a ló a helyes reakcióval megszabadult a nyomástól, ezzel tanulva meg a helyes viselkedést. (Karl, 2006)

Az ügetés fejlesztése

A második jármód, amelyet a ló a futószáron megtanul, az ügetés. A gyakorlat során egy speciális hangjelzést, a „kecsegést” alkalmaztam, amely kizárólag az ügetés elindításához használt inger. Amennyiben a ló nem reagált a hangjelzésre, hátulról enyhe nyomást adtam, miközben a testemmel is a fara irányába mozdultam. Ezt a mozgást a ló hamar megtanulta az ügetés jelének értelmezni.

A folyamatos, ritmikus hangjelzés segítette a ló figyelmének fenntartását, valamint elősegítette, hogy a mozgás ritmusa egyenletessé váljon. A megfelelő reakció után természetesen mindig következett az engedés, ezzel erősítve a pozitív tanulási élményt. (Van der Vaag, 2022).

A vágta

Amikor az ügetés már biztonságosan ment, megkezdődhetett a vágta elsajátítása. Ennek jelzése egy elnyújtott, cuppanó hang, az úgynevezett „puszi” volt, amelyhez finom kézmozdulat társult. A ló így egyértelműen megtanulta, hogy ez a jel a vágta jelenti. A nyomás itt is csak addig maradt fenn, amíg a ló meg nem kezdte a vágta, majd azonnal engedés következett. Ez segítette a mozdulat gyors, pontos és energikus kivitelezését, anélkül, hogy a lóban feszültség vagy ellenállás alakult volna ki, hasonlóan Monty Roberts kiképzési stílusához. (Internet 5)

8. kép: (saját) Bársony futószáron

A megállás (állj) tanítása

A megállás tanítása a futószárazás egyik legérdekesebb eleme volt, mivel a módszer eltért az angol hagyományoktól. Az angol rendszerben a ló a kör külső ívén áll meg, ebben az esetben azonban a ló a tréner felé, a kör közepe irányába lépett. A mozdulat elindítása a tréner testhelyzetének megváltoztatásával történt: a fara felé fordulás egyértelmű jel volt a lónak, hogy

a mozgást be kell fejeznie, és befelé kell fordulnia, ami a Parelli és Roberts által is alkalmazott testnyelven alapuló kommunikációval egyezik (Roberts, 2000; Internet 6, Internet 10).

A mozdulat elsajátítása kezdetben kihívást jelentett, mivel a helyes irányba történő fordulás pontos időzítést igényelt. Néhány hét gyakorlás után azonban a ló megbízhatóan reagált, és önállóan, késedelem nélkül lépett be a kör közepére, jelezve a feladat megértését és a tréner iránti bizalom kialakulását.

A felülés és az önálló lovaglás előkészítése

Miután a ló futószáron minden alapfeladatot – lépést, ügetést, vágat és megállást – stabilan végrehajtott, megkezdődött a felülésre való felkészítés. Ennek első lépése a ló reakcióinak vizsgálata volt a hirtelen terhelésre. A lovas súlyának fokozatos bevezetése, a hát érzékelése („seat and controls”) és a ló reagálása a terhelésre Waldemar Seunig (1956) nyomán. A nyereggyakorlat hirtelen, de nem bántó nyomás segítségével teszteltem, hogy miként reagál a hirtelen ránehezedő súlyra. Bársony esetében a reakció mindössze a fej enyhe megemelése volt, ami a nyugodt és bizalomteli viselkedés jele.

A tényleges felülés során az edző végig jelen volt, és futószáron tartotta a lovat. A ló így fokozatosan megtanulta a lovas felől érkező segítségek értelmezését, miközben biztonságban érezhette magát. Miután a segítségekre megfelelően reagált, a futószárat elhagytuk, és a munkát önállóan folytattuk.

Zoe Aubyn (2008) által leírtak szerint az első felülések során, amikor a kengyelbe helyeztem a lábat, a ló kissé megijedt és arrébb lépett. Ismételt, türelmes próbálkozásokkal azonban megtanulta, hogy a mozdulat nem veszélyes. A sikeres felülést követően néhány percig csak nyugodtan ültem a lovon, majd enyhe csizmaadással sétára ösztönöztem. A ló nyugodtan reagált, mozgása egyenletes és kezelhető maradt.

Az önálló munka és a további fejlődés

A közös munka a továbbiakban két héten keresztül edzői felügyelettel zajlott, amely idő alatt a lovas és a ló közötti kommunikáció és bizalom további erősítése volt a fő cél. Ezt követően megkezdődhetett az önálló gyakorlás, természetesen továbbra is szakmai ellenőrzés mellett. Az első szakaszban kizárólag lépés–megállás gyakorlatokat végeztünk, amelyek célja a precíz irányíthatóság, a segítségekre adott azonnali reakciók és az alapreakciók megerősítése volt.

A *The Riding Handbook* (Aubyn 2007) szerint a fiatal lovak önálló munkába állításakor a legfontosabb, hogy a lovas a legegyszerűbb gyakorlatokkal – például a lépés–megállás ismétléseivel – rögzítse az irányíthatóságot és a biztonságérzetet. A kézikönyv hangsúlyozza,

hogy a „rider’s calm repetition of basic transitions builds the horse’s confidence and attentiveness”, vagyis az ismétlések és a türelem a stabil alapok záloga.

A későbbiekben a gyakorlatok az ügetésre is kiterjedtek. Bár Bársony ügetése kezdetben rendkívül élénk és gyors volt, a folyamatos tempókorrekció, valamint a fokozatos lassítási gyakorlatok révén mozgása egyre kiegyensúlyozottabbá vált. Az ügetés során a lovas legfontosabb feladata az egyensúly és a ritmus fenntartása, amit a szakirodalom is alapvető követelményként határoz meg (Aubyn 2007). Ezen gyakorlatok célja, hogy a ló megtanuljon önállóan, a lovas segítségeire finoman reagálva mozogni, elkerülve a feszültséget és a kapkodó mozdulatokat.

A ló figyelme, reakciókészsége és együttműködése fokozatosan javult, ami a kiképzési folyamat eredményességét bizonyította. A *The Riding Handbook* (Aubyn 2007) szerint „the horse’s progress can be measured not only in obedience, but in relaxation and regularity of the paces”, tehát a fejlődés egyik legfontosabb mutatója a mozgás ritmusának, egyensúlyának és nyugalmanak javulása.

A háromhetes intenzív alapozást követően a ló már stabilan reagált minden alapszintű segítségre, és magabiztosan végezte a futószáras és lovas munkát is. Ez teremtette meg az alapját a későbbi, magasabb szintű kiképzési fázisoknak, amelyek során a jármódok minőségi fejlesztése került előtérbe (Aubyn 2007).

A napi rutin feladatok és a jármódok fejlesztése

Az előző fejezetben ismertettem a belovaglás folyamatát és azokat az alapelveket, amelyek mentén Bársony fokozatosan megtanulta az emberi segítségekre adott reakciókat. A jelen szakaszban a kiképzés következő fázisát mutatom be, amely a már kialakult jármódok – lépés, ügetés és vágta – finomítására, egyensúlyának javítására és a lovas segítségeire való érzékenyítésre irányul.

Ebben az időszakban a cél nem csupán a jármódok kivitelezése volt, hanem azok minőségének és szabályosságának fejlesztése, különös tekintettel a ritmusra, az egyensúlyra és a ló testének helyes használatára. A *The Riding Handbook* (Aubyn 2007) hangsúlyozza, hogy a „consistency of rhythm and balance in each gait forms the foundation for all further training”, azaz minden további fejlődés alapja a ritmus és egyensúly állandósága.

Lépés

A lépés Bársony természetes jármódjai közül kiemelkedően jó adottságúnak bizonyult. Mozgása eleve lendületes, térnyerő és egyenletes ritmusú volt, amely a belovaglási szakaszban is stabilan megmaradt. A lépés fejlesztésének fő célja tehát nem a javítás, hanem az összelovaglás, vagyis a ló testének tudatos, harmonikus használatának kialakítása volt.

A *The Riding Handbook* (Aubyn 2007) rámutat, hogy „during walk exercises the rider should encourage the horse to stretch forward and downward, maintaining a soft, elastic contact”. Ennek megfelelően a gyakorlatok során az egyenes és íves vonalakon történő mozgás váltakozásával dolgoztam, ügyelve arra, hogy Bársony a lépésben is megtartsa a hátizom rugalmasságát, valamint az aktív hátsó lábhasználatot. A rendszeres átmenetek – például lépés–megállás–lépés, illetve lépés–ügetés átmenetek – hozzájárultak a figyelem fenntartásához és a lovas segítségeire adott gyors, mégis nyugodt válaszok kialakításához.

Fontos szempont volt továbbá, hogy a ló minden esetben előre és lefelé nyújtsa a nyakát, ezzel is elősegítve a hát izomzatának ellazulását és a szabad mozgást. A lépés tehát nem igényelt komoly korrekciót; sokkal inkább az apró részletek finomítása, a kontaktus stabilizálása és a testkoordináció javítása állt a középpontban.

Ügetés

Az ügetés fejlesztése már lényegesen több kihívást jelentett. Bársony kezdetben túl gyors, kapkodó ügetést mutatott, ami arra utalt, hogy nem tudta helyesen megtartani az egyensúlyát, különösen íveken és fordulókban. A *The Riding Handbook* (Aubyn 2007) szerint az ilyen helyzetekben a lovasnak a tempó fokozatos szabályozására, valamint a lovas súlypontjának stabilizálására kell törekednie, mert az egyensúlyhiány gyakran a lovas testmozgásának következménye.

Mozgása eleinte inkább az „ügetőpályás” típusú, feszített, rohanó mozgáshoz hasonlított, amelyben a hátizom nem dolgozott megfelelően. A probléma további jellemzője volt, hogy a ló gyakran bedőlt a vállára, különösen bal kézre dolgozva. A kézikönyv szerint az ilyen vállra dőlés korigálásának leghatékonyabb módja az egyenes vonalon történő munka és a súlypont finom áthelyezése (Aubyn 2007).

Vágta

A vágta bevezetése és fejlesztése jelentette a legnagyobb kihívást. A ló ebben a jármódban kezdetben erősen „telivér” típusú viselkedést mutatott, ami a túlzott lendületben, a kanyarokban való bizonytalanságban és a vállra dőlésben nyilvánult meg. A *The Riding Handbook* (Aubyn 2007) rámutat, hogy a „canter work should be introduced only once rhythm and balance in trot are consistent”, vagyis a vágat csak akkor szabad megkezdeni, amikor az ügetés már kiegyensúlyozott és stabil.

A hosszú falon hajlamos volt rohanó, kontrollálatlan mozgásra, ami az egyensúlyhiány jele volt. A folyamatos tempóellenőrzés, valamint az átmenetek – ügetésből vágta, majd vissza ügetésbe – gyakorlása révén azonban a mozgás egyre koordináltabbá vált, ami lehetővé tette a későbbi gyűjtőmunka megkezdését.

A műborjú

A „műborjú” használata a lovak marhahajtási képzésének egyik alapvető és biztonságos előkészítő eszköze. A rendszer lényege, hogy egy kifeszített kötélén mozgatható, borjú-bőrt imitáló anyagdarabot – tulajdonképpen egy „műborjút” – helyeznek el, amelyet elektromosan vezérelhető szerkezettel lehet mozgatni. A mozgatást egy kézre tehető, irányítható vezérlőgép segítségével végzik, amellyel a kezelő pontosan meghatározhatja, hogy a műborjú milyen sebességgel, irányban és ritmusban haladjon. Ez a módszer jól illeszthető a marhahajtás-lovaglás elveibe, ahol a lovasnak és lónak gyorsan, de kontrolláltan kell reagálnia a marha mozgására.

Ez a gyakorlóeszköz kiváló lehetőséget biztosít arra, hogy a lovas a ló reakcióidejét, figyelmét és mozgáskoordinációját fejlessze, mielőtt valódi marhák közé engedné. A műborjúval való munka során ugyanis a lovas pontosan be tudja állítani a mozgás sebességét és az irányváltásokat, ezzel biztonságos környezetben gyakorolva a helyes technikát. A cél az, hogy a ló megtanuljon reagálni a hirtelen mozdulatokra, és képes legyen gyors, mégis kontrollált válaszokat adni anélkül, hogy elveszítené az egyensúlyát vagy felesleges mozdulatokat tenne írja a 101 Ranch Horse Tips: Techniques for Training the Working Cow Horse (Hooks, 2006).

Különösen fontos a gyakorlás során a megfelelő forgások és sebességváltások kialakítása, hiszen ezek határozzák meg a ló későbbi teljesítményét a marhák közötti munkában. A lovasnak itt van lehetősége arra, hogy finomítsa azokat az apró korrekciókat, amelyek a valós helyzetekben döntőek lehetnek. A ló akkor tekinthető felkészültnek a marhák közé való beengedésre, ha a műborjúval már akadálymentesen, minimális irányítás mellett is képes együtt mozogni.

A gyakorlás másik kulcsfontosságú eleme, hogy a ló megtanuljon egy vonalon mozogni anélkül, hogy oldalirányba eltolná a „marhát”. Ez a fajta pontosság a későbbi munkában elengedhetetlen, hiszen a lovasnak és a lónak együttesen kell uralnia a mozgást. A mi esetünkben Bársony – aki nem kifejezetten „quarter horse”, tehát nem az ilyen típusú munkára tenyésztett fajta – esetében különösen nagy figyelmet kellett fordítani az ízületek védelmére. Hosszabb lábai miatt nem lett volna célszerű hirtelen vagy éles irányváltásokat végezni, mivel ez hosszú távon súlyos ízületi problémákhoz vezethetett volna.

A gyakorlás során ezért fokozatosan, kíméletesen vezettük rá a feladatra. Nagy, íves fordulatokkal, lassabb tempóban követtük a műborjú mozgását, hogy Bársony számára mindez

fizikailag is biztonságos maradjon. A kezdeti szakaszban a lovas folyamatos korrekciókkal segíti a ló mozgását, hogy az állat megértse a feladat lényegét, és megtanulja, mikor kell követnie, illetve mikor kell megállnia.

Fontos megjegyezni, hogy még azoknál a lovaknál is, amelyeket kifejezetten erre a célra tenyésztettek, több hónap gyakorlás szükséges, mire a mozdulatok valóban automatikussá és pontosakká válnak. Bársony esetében a folyamat körülbelül fél évig tartott, mire elértük azt a szintet, hogy a ló elengedetten, kisebb korrekciókkal, egyenes vonalon, önállóan is képes volt követni a műborjút. Ekkorra már jól látható volt a fejlődés: mozdulatai harmonikusabbá váltak, a reakcióideje jelentősen csökkent, és a lovas beavatkozása egyre kevésbé volt szükséges.

Az ilyen előkészítő eszközök alkalmazása tehát erősen ajánlott a marhatípusú munkára képzett lovaknál, különösen akkor, ha a ló még fizikailag vagy mentálisan nem áll készen a valódi állatok közötti munkára. A tanulási folyamat felépítése során a biztonság, a fokozatosság és a lovas–ló együttműködésének erősítése kulcsfontosságú — hiszen a cél nem csupán a technikai kivitelezés, hanem egy olyan tudatos, együttműködő viszony kialakítása, amely lehetővé teszi, hogy a ló a marhahajtási feladatokat körültekintően és magabiztosan végezze.

Munka a marhával

Mint korábban említettem, Bársonynak volt egy kifejezetten ritka és értékes tulajdonsága: nem félt a szarvasmarháktól. Sok ló ösztönösen tart ezektől az állatoktól – elsősorban a hirtelen mozdulataik, szaguk és hangjuk miatt –, azonban Bársony ezzel szemben érdeklődést mutatott irántuk. Már az első találkozások alkalmával is kíváncsian, figyelmesen közelített a csorda felé, nem mutatott idegességet vagy menekülési hajlamot, ami hatalmas előnyt jelentett a későbbi munkában. Peter Kreinberg (2010) szerint azok a lovak, amelyek természetüknél fogva érdeklődést mutatnak az állatok iránt, gyorsabban és stresszmentesebben taníthatók a marhás munkára, mivel a kíváncsiság és a nyugalom a tanulási hajlandóság alapfeltétele.

Szerencsénk volt, hogy a marhák tulajdonosa engedélyt adott arra, hogy közösen edzhessünk velük, így valós körülmények között tudtuk fejleszteni Bársony készségeit. Az edzések mindig azonos struktúra szerint zajlottak, hogy a ló megszokja a rendszerességet és a fokozatosságot. Első lépésként minden alkalommal alapos bemelegítést végeztünk a pályán. Ez elengedhetetlen része volt a folyamatnak, hiszen a megfelelő izom- és ízületi előkészítés nemcsak a teljesítményre, hanem a ló egészségére is nagy hatással van. Dunning (2005) kiemeli, hogy a marhás munka előtti bemelegítésnek legalább 15 perces nyújtó és hajlító gyakorlatokat kell tartalmaznia, különös tekintettel a váll- és csípőízületekre, hiszen ezek biztosítják a gyors irányváltásokhoz szükséges rugalmasságot.

A bemelegítés alatt külön figyelmet fordítottam arra, hogy Bársony nyugodt, koncentrált állapotba kerüljön, és fokozatosan felvegye a munka ritmusát. Miután a ló kellően ellazult és készen állt a feladatra, betereték a borjúkat a pályára. Fontos volt, hogy az állatok is időt kapjanak a helyszín megszokására, ezért mindig hagyunk néhány percet arra, hogy körbejárják a teret, megismerkedjenek a környezettel és egymással is megnyugodjanak. Ez az időszak a ló számára is hasznos volt, hiszen lehetőséget kapott megfigyelni a marhák viselkedését, mozgásmintáit és reakcióit anélkül, hogy azonnal aktívan dolgoznia kellett volna velük. Martin (2012) ezt az időszakot a figyelmi ráhangolódás szakaszának nevezi, ahol a ló megtanulja olvasni a marhák testbeszédét és mozgási ritmusát – ez az a képesség, amely később a cutting- vagy ranch work során a legfontosabbá válik.

Egy ilyen edzésen általában öten tartózkodtunk a pályán, mindenki pontosan meghatározott feladatkörrel. A csapatmunka rendkívül fontos, hiszen a marhák mozgásának kontrollálása csak összehangolt munkával valósítható meg. A pálya négy sarkában rendszerint egy-egy lovas helyezkedett el, míg az ötödik személy, az adott napon éppen gyakorló lovas a középben dolgozott.

A sarokban állók feladata az volt, hogy a marhákat a megfelelő térfélen tartsák, és megakadályozzák, hogy azok a pálya széléhez vagy azon túlra szaladjanak. Ketten közülük különösen fontos szerepet töltek be: ők voltak felelősek azért, hogy a csorda ne törjön ki, és a mozgás iránya mindig kiszámítható maradjon.

A másik két saroklovas feladata az volt, hogy a marhákat a pálya középső részén tartsa, így biztosítva, hogy a középben gyakorló ló és lovas ideális helyzetben tudja végezni a vonalmunkát. Kreinberg (2010) megfogalmazása szerint, a marhás munka sosem egyéni sport, hanem finomhangolt csapatjáték, ahol a lovasok közti kommunikáció éppolyan fontos, mint a lóval való összhang.

Ezzel a módszerrel elkerülhetővé vált, hogy a borjak szétszóródjanak, ami különösen kezdő vagy tapasztalatlanabb lovagnál okozhatna bizonytalanságot és stresszt. A középben dolgozó lovas számára ez a gyakorlat rendkívül hasznos, hiszen így valós helyzetben, de kontrollált körülmények között gyakorolhatja a marhák mozgását. Bársony esetében a cél az volt, hogy megtanulja követni a marhák mozgását anélkül, hogy túlreagálná az apró irányváltásokat. A hangsúly a koncentráció, a gyors reakció és a testtudat fejlesztésén volt, ahogy Dunning (2005) is írja: a jól képzett cow horse nem megy a marha után, hanem együtt mozog vele – mintha ugyanazt a ritmust lélegeznék.

Fontos szempont volt, hogy a ló ne csak fizikailag, hanem mentálisan is kiegyensúlyozott maradjon, hiszen a hirtelen, kiszámíthatatlan mozgásokhoz való

alkalmazkodás nagy koncentrációt igényel. A túlzott feszültség vagy a marhától való félelem ronthatja a teljesítményt és akár veszélyessé is teheti a helyzetet. Ezért minden alkalommal figyeltem a ló testbeszédét: fülállását, légzését, farokmozgását, hiszen ezek a legjobb jelzői annak, hogy mentálisan mennyire stabil. Martin (2012) szerint, a cow horse tréning során a lovas legfontosabb feladata a ló lelki állapotának megőrzése; a túlterhelt vagy ideges ló nem tud döntéseket hozni, csak menekülni.

Ahogy haladtunk előre a gyakorlásban, egyre inkább láthatóvá vált Bársony fejlődése. Már nemcsak érdeklődést, hanem valódi figyelmet és együttműködést mutatott a marhák felé. Mozgása letisztultabb, reakciói pedig pontosabbak lettek. Idővel elkezdte „olvasni” a marhák viselkedését észrevette, mikor készülnek irányt váltani, mikor gyorsítanak vagy lassítanak, és ennek megfelelően időben reagált. Ez az a pont, ahol a ló és lovas közti összhang igazán elkezd kibontakozni.

Dunning (2005) megfogalmazásában a cutting horse legfőbb értéke, hogy gondolkodik a lovas helyett is.

Az ilyen edzések nemcsak a technikai készségek fejlesztését szolgálják, hanem a bizalom és kommunikáció erősítését is. A ló számára a marhakkal való munka kihívást, de egyben motivációt is jelent: megtanulja, hogy a lovas irányítását követve képes biztonságosan és eredményesen dolgozni egy dinamikus, élő környezetben. A folyamat során a lovasnak is folyamatosan figyelnie kell a ló reakcióira, és ennek megfelelően korrigálni a mozdulatait. Kreinberg (2010) hangsúlyozza, hogy a marhas munkában a lovas legnagyobb erénye a türelem: az a ló, amelyik érzi, hogy van ideje megérteni a helyzetet, soha nem válik kapkodóvá. Csak így alakulhat ki az a fajta partnerség, amely a marhahajtásban valódi sikert eredményez. Az alábbi képen látható, hogy Bársony visszatereli a marhát, és közben már fordul is azzal együtt (Internet 1).

9. kép: (saját) Visszatereljük a marhát

3.3 Következtetések és javaslatok

A hibák javítására több, egymásra épülő korrekciós módszert alkalmaztam, amelyek célja a ló figyelmének visszanyerése, egyensúlyának javítása, valamint a helyes mozgásminták rögzítése volt. A korrekciók során mindig törekedtem arra, hogy a ló megőrizze mentális nyugalmát, és a javítási folyamat ne okozzon stresszt vagy bizonytalanságot. A módszerek kialakításában a klasszikus iskolák és a nyugati (western) lovaglás alapelvei egyaránt szerepet kaptak, mivel mindkettő középpontjában a ló természetes mozgásának tiszteletben tartása, a bizalomépítés és a finom segédekre adott válasz fejlesztése áll (Kreinberg, 2010). A korrekciós munka során különösen fontos volt, hogy minden beavatkozás következetes legyen, és a ló mindig világos visszajelzést kapjon. A mozdulatokat gyakran ismételttem, de soha nem gépiesen, hanem az aktuális reakciókhoz igazítva. Kreinberg (2010) szerint a hatékony korrekció nem erőből, hanem kommunikációból fakad: a lovasnak a ló testbeszédét kell olvasnia és arra reagálnia, nem pedig mechanikusan korrigálni.

a) Kiskörök és átmenetek használata: Amikor a ló túlságosan sietett, azonnal kisméretű köröket lovagoltam vele. Ezek a körök kényelmetlenné tették számára a rohanást, mivel szűk íven csak kiegyensúlyozottabb tempóval tudott haladni. Ez a módszer nemcsak a sebesség csökkentésében segített, hanem a váll bedőlésének korrekciójában is, hiszen a ló kénytelen volt a külső oldalát aktívabban használni. Kreinberg (2010) kiemeli, hogy a kis körök és átmenetek alkalmazása a lovas kezében és ülésében rejlő finom erő fejlesztését is szolgálja, amely a ló számára egyértelmű irányítást ad anélkül, hogy nyomás vagy erőszak alakulna ki. Ha a ló a kiskörben túlságosan ránehezedett a belső szárra, kezet váltottam, ezzel megtörve a beidegződést és biztosítva az egyensúly fenntartását. Ez a módszer a Kreinberg (2010) által leírt irányváltásos egyensúlykorrekció technikájával rokon, amely a ló figyelmének frissítését és a mozgás közbeni fókusz helyreállítását célozza.

b) Hátralépés: Mint figyelem-visszanyerő gyakorlat, vagy büntetés. Amennyiben a ló a kiskörök után sem lassított, a következő lépésként hátra léptetést alkalmaztam. Ez a gyakorlat hatékony eszköznek bizonyult a figyelem visszaszerzésére, valamint a hátsó lábak aktív bevonására a mozgásba. Kreinberg (2010) részletesen kifejti, hogy a hátralépés az egyik legfontosabb „control and balance” gyakorlat, mivel a ló ilyenkor a súlypontját a hátsó lábaira helyezi, és megtanulja újra felvenni a lovas segítségét. A hátralépés nemcsak fizikai, hanem mentális gyakorlat is: A ló a hátralépés közben önuralmat tanul, a lovas pedig türelmet (Kreinberg, 2010).

A hátralépést minden esetben dicséret követte, ezzel is megerősítve a kívánt viselkedést. A lovaglásban a pozitív visszacsatolás legalább olyan fontos, mint a korrekció, hiszen a ló akkor lesz együttműködő, ha a feladat teljesítése után biztonságérzetet kap. Ez összhangban van Kreinberg (2010) nyugati lovaglási filozófiájával, amely szerint a lovasnak „a bizalomra, nem a kényszerre” kell építenie.

c) Kombinált korrekció: (hang – kiskör – hátra) Az idő előrehaladtával kialakult egy összetett korrekciós rendszer, az úgynevezett hang–kiskör–hátra kombináció. Ez a rendszer lehetővé tette, hogy a ló mindig többféle, de logikusan egymásra épülő jelzést kapjon. A hangsegítség mint első figyelmeztetés lehetőséget adott a lónak az önkorrekcióra, míg a fizikai gyakorlatok (kiskör, hátralépés) a testmozgáson keresztül terelték vissza a figyelmét. A hangsegítség ritmikus alkalmazása („Lassan jár a csigabiga” dallam ritmusában) megnyugtató hatással volt a lóra, csökkentette a feszültséget, és fokozta a koncentrációt. A módszer eredményeként az ügetés fokozatosan nyugodtabbá, szabályosabbá és rugalmasabbá vált. A western szakirodalom szerint az ilyen típusú ritmikus kommunikáció segíti a ló idegrendszeri ellazulását és a feltételes reflexek megerősödését, ami hosszú távon stabilabb teljesítményt eredményez.

Összegzés

A jármódok fejlesztése és a hibák korrekciója során jól láthatóvá vált, hogy Bársony alapvetően tanulékony, együttműködő ló, azonban bizonyos mozgásformákban – főként az ügetésben és a vágásban – hajlamos volt a feszültségre és a tempóvesztésre. A következetes, fokozatosan felépített korrekciós munka eredményeképpen a ló egyre inkább képes lett ritmusban, egyensúlyban és figyelemben dolgozni. A három fő jármód gyakorlása nem csupán a mozgás minőségét fejlesztette, hanem megalapozta a további, összetettebb feladatok – például az oldalirányú hajlítások, jármódok közötti átmenetek, valamint a váll- és farirányos gyakorlatok – sikeres elsajátítását is. A rendszeres ismétlés, a tudatos nyomás–engedés, valamint a hangsegítség technikák együttesen biztosították, hogy a ló és a lovas közötti kommunikáció folyamatos, világos és kölcsönös bizalmon alapuló maradjon. A folyamat napjainkig tartó finomítása azt a célt szolgálja, hogy Bársony mozgása minden jármódban összeszedett, kiegyensúlyozott és harmonikus legyen, megfelelve mind az iskolalovaglás, mind a rekreációs lovaglás szakmai követelményeinek. Az alábbi képen látható egy olyan pillanat amikor sikerült összeszedetten, ellazultan dolgoznunk.

10. kép: (saját) Bársony összeszedett ügetésközben.

4. Összefoglalás

Dolgozatomban a csikó születésétől egészen a kiképzés kezdeti szakaszáig követtem nyomon a ló fejlődését, különös tekintettel arra, miként alapozható meg a ló és az ember közötti bizalom, valamint a későbbi együttműködés. Bemutattam, milyen körülmények között érdemes tartani az újszülött, majd a növendék csikót, milyen ingerek és feladatok segítik fejlődését, illetve mi tekinthető reálisan elvárható célnak fiatal korban. A vizsgálatok és megfigyelések során arra a következtetésre jutottam, hogy minden kiképzés alapja a természetes, fájdalommentes és a ló egyéni adottságaira építő módszer, függetlenül annak életkorától vagy előéletétől. A sikeres kiképzés kulcsa, hogy a tréner vagy lovas megismerje a ló jellemét, képességeit és határait, hiszen csak így alakítható ki harmonikus és eredményes kapcsolat. A lókiképzésben elengedhetetlen a kommunikációs jelek, a testbeszéd és a fajspecifikus viselkedésformák megértése; a ló „nyelvének” elsajátítása nélkül nem lehet vele valódi partnerségben dolgozni. Ezt a szemléletet különösen fontosnak tartottam a bántalmazott, bizalmatlan lovak rehabilitációja során, ahol a cél nem csupán a fizikai, hanem a mentális regeneráció is. Dolgozatomban részletesen bemutatom, hogyan lehet visszaépíteni egy ilyen ló bizalmát, és miként lehet elérni, hogy újra nyitottá váljon az emberrel való együttműködésre. Esettanulmányomban Bársony nevű lovam példáján keresztül szemléltetem a folyamatot, amely során a teljes szabadság és az önkéntes együttműködés volt a legfőbb cél. Nála a legnagyobb mérföldkő az volt, amikor saját akaratából döntött úgy, hogy kapcsolódni akar az emberhez – ez jelentette a valódi áttörést a bizalom és partnerség felé vezető úton. A kiképzési folyamat során a szabadidomítás elveit ötvöztem a western szakág földmunka-technikáival, így alakult ki egy olyan módszer, amely egyszerre épít a kommunikációra, a türelemre és a kölcsönös tiszteletre. A dolgozat másik fő pillére a western lovaglás szakmai hátterének és filozófiájának bemutatása, különös tekintettel a cutting nevű szakágra. Megfigyeléseim alapján ez a terület Magyarországon kevésbé ismert, gyakran félreértett, pedig a cutting a ló természetes ösztöneire, gyors reakciókészségére és a marhákkal való együttműködési képességére épít. Személyes célom volt, hogy bemutassam: a western lovaglás messze túlmutat a sztereotípiákon, és komoly szakmai tudást, finom segítségadást, valamint lópszichológiai ismereteket igényel. Tapasztalataim azt mutatták, hogy nem csupán a kifejezetten erre tenyésztett fajták, mint a Quarter Horse, képesek sikeresen teljesíteni a cutting feladatokat. Megfelelő kiképzéssel, következetes alapozással és bizalomra épülő munkával, valamint a marhaösztönrel más fajták így Bársony is képesek voltak megtanulni a marhák viselkedésének „olvasását”, és természetes, ösztönös mozdulatokkal reagálni a helyzetekre. Dolgozattal azt kívántam bizonyítani, hogy

a lovak mentális és fizikai fejlesztése csak egymással összhangban lehet eredményes, és hogy minden ló, legyen az fiatal csikó vagy bizalmatlan múltú állat, képes a fejlődésre, ha türelemmel, következetességgel és a faj természetes viselkedéséhez igazodó módszerekkel közelítünk hozzá. A western szemlélet, a szabadidomítás és a gyakorlati tapasztalatok ötvözése egy olyan komplex rendszert alkot, amelynek középpontjában nem az engedelmesség, hanem az együttműködés és a kölcsönös bizalom áll.

Köszönetnyilvánítás

Köszönet Abayné Dr. Hamar Enikő tanárnőnek a szakdolgozatom elkészítéséhez nyújtott segítségéért, felkészítésért, és a többszöri konzultációs lehetőségért. Hazai és külföldi szakirodalmak begyűjtésében nyújtott segítségéért.

5. Irodalomjegyzék

Könyvek

- Bayley Lesley (2004). *Groundwork Training for Your Horse*. Newton Abbot: David & Charles. pp. 5-12.
- Bird Jo (2010). *A természetes ló tartás – Miként nevelhetünk egészséges, optimális teljesítményre képes állatot?* Budapest: Gabo Könyvkiadó és Kereskedelmi Kft. pp. 62–70.
- Bodó, Imre, & Hecker, Walter (1992). *Lótenyésztők kézikönyve*. Budapest: Mezőgazda Kiadó. pp. 158-164.
- Pongrácz László, Bokor Árpád, Bartos Ádám, Gulyás László (2011). *Lótenyésztés*. Budapest: Mezőgazda Kiadó, pp. 23-39.
- Dunning, Al (2005). *Reining and Cutting Horse Fundamentals*. Fort Worth, TX: Western Horseman Books, pp. 45–55.
- Halász Béla, Ócsag, Imre (1955). *Csikónevelés*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó, pp. 54–61.
- Hooks Patrick (2006) *101 Ranch Horse Tips: Techniques for Training the Working Cow Horse*. Taborton Books, pp. 65–67.
- Karl Philippe (2006). *Lókiképzés*. Budapest: Mezőgazda Kiadó, 2011. pp. 9-122.
- Kreinberg Peter (2010). *A westernlovaglás*. (Lovasakadémia 15.) Budapest: Mezőgazda Kiadó, pp. 5-144.
- Martin Black. (2012). *Cow Horse Training: From Basics to Bridle*. Colorado: Rafter M Press, pp. 78–83.
- Monty Roberts. (1996). *Az igazi suttogó*. Budapest: Bastei Budapest Kft., 2000.
- Monty Roberts. (1999). *Shy Boy*. Budapest: BIA-Horse Kft., 2014.
- Monty Roberts. (2013). *Lovak és emberek*. Budapest: BIA-Horse Kft.
- Ócsag Imre (1971). *A csikónevelés haszna*. Budapest: Mezőgazdasági Könyvkiadó. pp.41-48.
- Jean-François Pignon (2009). *A Path to Liberty*. France: Éditions du Rocher pp. 54-69.
- Waldemar Seunig (1956). *Horsemanship: A Complete Book on Training the Horse and Its Rider*. London: J.A. Allen, pp. 50–80.
- Szajkó, I., Kertészné Györffy, E., & Mentés, K. (2018). *Lovak tenyésztése, takarmányozása és betegségei*. Budapest: Hermann Ottó Intézet Nonprofit Kft. pp. 156-160.
- Zoe Aubyn (2007). *The Riding Handbook. The Complete Guide to Horses and Ponies*. London: Zoe Aubyn Illustrated, pp. 30–40.

Van der Vaag, E. (2022). *Natural Horsemanship Training: Natural Horsemanship – Groundwork, Horse Training and Much More*. XinXii e-book. pp. 5-80.

Internetes források

- Internet 1. Letöltés dátuma: 2025.10.15.

forrás: <https://madbarn.com/cuttinghorses/?srsId=AfmBOoqRp48A7Ln0rGNKAp9Qw84DWFxBevo-DeXNFZ9ciUYAx7CiLftz>

- Internet 2. Letöltés dátuma: 2025.09.12.

forrás: <https://www.equinepremium.com/blog/foaling/breeding-and-foaling/>

- Internet 3. Letöltés dátuma: 2024.10.02.

forrás: <https://magyarmezogazdasag.hu/2019/03/09/lo-elli-csikot-de-zab-az-anya/>

- Internet 4. Letöltés dátuma: 2024.07.15.

forrás: <https://www.equinatural.co.uk/breeding-and-raising-a-foal>

- Internet 5. Letöltés dátuma: 2024.10.28.

forrás: <https://www.montyrobersoniversity.com/library>

- Internet 6. Letöltés dátuma: 2024.10.30.

forrás: <https://www.lovasok.hu/index-archive.php?i=56534>

- Internet 7. Letöltés dátuma: 2025.05.06.

forrás: <https://www.montyrobersoniversity.com/library>

- Internet 8. Letöltés dátuma: 2025.07.11.

forrás: <https://www.lovasok.hu/lokikepzes/termeszetes-lokikepzes/pat-parelli-7-jatek-1-jatek-baratkozas/>

- Internet 9. Letöltés dátuma: 2025.07.11.

forrás: <https://www.lovasok.hu/lokikepzes/termeszetes-lokikepzes/pat-parelli-7-jatek-2-jatek-sun/>

- Internet 10. Letöltés dátuma: 2025.07.11.

forrás: <https://csak-lovasok.webnode.hu/products/pat-parelli-modszer/>

Mellékletek

Ábrák

1. kép saját kép Cutting
2. kép saját kép Lady a születése napján
3. kép saját kép Lady ismerkedik
4. kép saját kép Lady a kocs mellett
5. kép saját kép Bársony elkobzásának napján készült fotó
6. kép saját kép Bársony bármikor, bárhol érinthető (még a régi sebénél is)
7. kép saját kép Bársony kontrol alatt szabadon
8. kép saját kép Bársony futószáron
9. kép saját kép Visszatereljük a marhát
10. kép saját kép Bársony összeszedett ügetés közben

Függelék

MATE Szervezeti és Működési Szabályzat

III. Hallgatói Követelményrendszer

III.1. Tanulmányi és Vizsgaszabályzat

6.13. sz. függelék: A MATE egységes szakdolgozat /
diplomadolgozat / záródolgozat / portfólió készítési útmutatója

4.2. sz. melléklete: Nyilatkozat a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről (módosítva: 2025. október 16.)

NYILATKOZAT

a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió¹ nyilvános hozzáféréséről és
eredetiségéről

A hallgató neve: KISS ZSÓFIA
A Hallgató Neptun kódja: L3GSRU
A dolgozat címe: CSIKÓNEVELÉS, LOVAKÉPZÉS
A megjelenés éve: 2025
A konzulens intézetének neve: ÁLLATTENYÉSZÉSI TUDOMÁNYOK INTÉZET
A konzulens tanszékének a neve: ÁLLATTENYÉSZÉSI-TECHNOLÓGIAI ÉS ÁLLATJÓLÉTI TANSZÉK

Kijelentem, hogy az általam benyújtott záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió² egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem. Továbbá kijelentem, hogy a dolgozat elkészítése során alkalmazott mesterséges intelligencia-eszközök (pl. szöveggenerálás, nyelvi javítás, fordítás, adatelemzés) használata nem helyettesítette a saját kutatási és alkotói munkámat, azok alkalmazását a források között vagy a módszertani részben feltüntettem, és a szakmai-etikai elvárásoknak megfelelően jártam el.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelté után

nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: CSOMAB 2025 év NOVEMBER hó 02 nap

Kiss Zsófia
Hallgató aláírása

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

NYILATKOZAT

KISS ZSÓFIA (név) (hallgató Neptun azonosítója: L3G9RV)
konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a
záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót¹ áttekintettem, a hallgatót az
irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól
tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő
védésre javaslom / nem javaslom².

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*3}

Kelt: 2025 év 10 hó 31 nap

Agósta An

belső konzulens

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő aláhúzendó.

³ A megfelelő aláhúzendó.

Hallgatók, doktoranduszok nyilatkozata mesterséges intelligencia (MI) alkalmazásáról

1. Általános adatok

Hallgató neve:	KISS ZSOFIA
Neptun-kódja:	L3G3RV
Képzési szint (a megfelelőt jelölje X-szel):	☒ BSc/BA ☐ MSc/MA ☐ Doktori (PhD) ☐ Egyéb:
Tantárgy neve/kódja*:	SZAKDOLGOZATI KÉSZÍTÉS
A munka címe:	CSIKÓNEVELÉS, LOKKÉPZÉS

* doktori értekezés esetén nem kitöltendő

2. Nyilatkozat az MI használatáról

Alulírott, etikai felelősségem teljes tudatában az alábbi nyilatkozatot teszem:

(Kérjük, válasszon egyet az alábbi lehetőségek közül!)

A) Nem alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatást.

(Amennyiben ezt jelölte, a további táblázatok kitöltése nem szükséges.)

B) Alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatást.

(Kérjük, töltsse ki a vonatkozó táblázatokat!)

3. A mesterséges intelligencia használatának részletezése

I. TÁBLÁZAT: Asszisztensi vagy kisebb mértékű felhasználás (pl. fordítás, nyelvi korrektúra, ötletelés stb.)

(Ezen felhasználások esetében a konkrét promptok és válaszok csatolása nem szükséges.)

A felhasználás célja	Alkalmazott MI-eszköz neve és verziója	Érintett rész (ha nem a szöveg egészére vonatkozik)
NYELVI KORREKTÚRA FORDÍTÁS	CHATGPT5	

AZ ANGOL MONDATOK

II. TÁBLÁZAT: Jelentős tartalmi hozzájárulás (pl. egy teljes ábra vagy egy hosszabb szövegrész generálása)

(Ezekben az esetekben a felhasznált kulcsfontosságú promptok és az MI által adott nyers válaszok dokumentálása és a munka mellékletében való csatolása szükséges.)

A felhasználás célja	Alkalmazott eszköz verziója, elérhetősége	MI-neve,	Az érintett fejezet / ábra / táblázat pontos sorszáma	A prompt-naplót tartalmazó melléklet bejegyzésének

	elérhetősége		bejegyzésének sorszáma

3/A. Oktató által előírt kiegészítő szabályok (ha vannak)

Amennyiben az adott tantárgy oktatója vagy témavezetője az MI-eszközök használatára vonatkozóan külön szabályokat vagy elvárásokat határozott meg, kérjük, az alábbi mezőben foglalja össze ezeket:

Pl. az MI használatának tilalma bizonyos feladattípusokra; csak konkrét eszköz használata engedélyezett; eltérő hivatkozási elvárások; dokumentációs forma stb.

Oktató vagy témavezető által előírt szabályok:

.....

.....

.....

.....

4. Minden hallgatóra vonatkozó nyilatkozat:

Kijelentem, hogy az MI által esetlegesen generált tartalmakat minden esetben kritikailag felülvizsgáltam, szerkesztettem és a munkába illesztettem. A leadott munka minden eleméért, annak eredetiségéért és tudományos helytállóságáért teljes körű felelősséget vállalok. Tudomásul veszem, hogy a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem a benyújtott munkát mesterséges intelligencia detektorral ellenőrizheti, és eljárást kezdeményezhet, amennyiben a nyilatkozatom valótlan vagy hiányos.

Kelt: Csornád....., 2025. 10..... hó 31 nap

Hallgató aláírása

Konzulens/Témavezető aláírása